

MICHAŁ F. WOŹNIAK

AUTOREFERAT

Wykształcenie:

Studia w latach 1971-1976 na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w zakresie historii sztuki, zabytkoznawstwa, konserwatorstwa i muzealnictwa; 24 czerwca 1976 uzyskanie stopnia magistra zabytkoznawstwa i konserwatorstwa w zakresie muzeologii na podstawie pracy: *Caspar Pfister, złotnik wrocławski pierwszej tercji XVII wieku*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr Kazimierza Malinowskiego. III nagroda w konkursie na najlepszego absolwenta UMK w roku akad. 1975/1976.

Uzyskanie 18 lutego 1986 r. stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki na podstawie dysertacji *Toruńskie monstrancje promieniste* uchwałą Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; promotor prof. dr hab. Eugeniusz Iwanoyko; recenzenci: prof. dr hab. Tadeusz Chrzanowski, prof. dr hab. Konstanty Kalinowski (praca nagrodzona przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego nagrodą III stopnia)

Zatrudnienie:

1 IX 1976 – 31 I 1978 asystent w Muzeum Rzemiosł Artystycznych, Oddziale Muzeum Narodowego w Poznaniu

Od 1 II 1978 do dziś pracownik naukowy i dydaktyczny Instytutu Zabytkoznawstwa UMK, w Zakładzie Muzealnictwa, kolejno jako asystent, st. asystent, adiunkt i st. wykładowca; w latach 1997 – 2001 kierownik Zakładu Muzealnictwa; równoległe od 1987 zawodowa naukowa działalność w muzealnictwie

1 IX 1987 – 31 VIII 1990 starszy kustosz w Muzeum Zamkowym w Malborku, od 2 V 1988 kurator ds. zbiorów artystycznych

1 IX 1990 – 31 V 2000 dyrektor Muzeum Okręgowego w Toruniu

1 VII 2000 – 15 IV 2007 kurator Muzeum Zamkowego w Malborku, od 1 III 2001 kustosz dyplomowany (na podstawie stwierdzenia kwalifikacji przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 20 XII 2000)

Od 16 IV 2007 dyrektor Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy

Dorobek naukowy:

Moje badania skoncentrowane są w zasadniczej mierze na problematyce złotnictwa jako ważnej dziedziny wytwórczości artystycznej na terenie dawnych Prus (Zakonnych i Królewskich), ze szczególnym naciskiem na zagadnienia typologiczne, formalne i ikonograficzne. Towarzyszą im badania nad sztuką złotniczą na szerokim obszarze Europy Środkowej oraz nad kulturą artystyczną w Prusach. Do osobnej grupy prac wyodrębnić można studia nad sztuką w przestrzeni liturgicznej. Odrębną pozycję zajmują rozważania i analizy w zakresie muzeografii i muzeologii.

Dorobek z zakresu badań nad sztuką złotniczą w Prusach:

Główny nurt moich zainteresowań historyczno-artystycznych stanowią prace w zakresie dawnego złotnictwa w Prusach Królewskich. Zapoczątkowane zostały w 1978 roku wraz z objęciem asystentury w Zakładzie Muzealnictwa UMK oraz podjęciem współpracy nad Korpusem Złotnictwa Polskiego, wieloletnim projektem koordynowanym przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków (przed jego przekształceniem w: Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa) w Warszawie. Napisane przez mnie prace monograficzne i problemowe oparte są na pogłębionych badaniach analitycznych, w wyniku szczegółowego rozpoznania zabytków złotnictwa na terenie Polski, zwłaszcza północnej. Ujawniłem liczne, nierozpoznane dotąd dzieła, poszerzając znacznie zasób źródłowy; określiłem powiązania formalno-stylistyczne, rekonstruowałem ciągi typologiczne, interpretowałem treści ideowe. Rezultatem badań terenowych i porównawczych jest monograficzne opracowanie szeregu dzieł złotnictwa, zespołów zabytków lub twórczości poszczególnych złotników w postaci artykułów (zob. załącznik 3, poz. 6, 8, 9, 12, 16, 24, 25, 45, 80, 83, 86, 91, 92, 107, 119, 122) oraz not katalogowych (zob. załącznik 3, poz. 17, 28, 88, 102, 106). Katalogi naukowe wystaw muzealnych stanowią ważną grupę moich publikacji naukowych; zamieszczane w nich noty przybierają często formę samodzielnych artykułów, tak z uwagi na ich objętość jak i poruszaną problematykę. Podjąłem także opracowania

syntetyczne, zwłaszcza w zakresie nowożytnego złotnictwa toruńskiego (zob. załącznik 3, poz. 10, 11, 101), gdańskiego (zob. załącznik 3, poz. 20, 34) i złotnictwa gotyckiego w Prusach krzyżackich (zob. załącznik 3, poz. 109, 117). Cały szereg moich stwierdzeń i ustaleń został przejęty przez innych badaczy podejmujących problematykę złotnictwa w Rzeczypospolitej, w szczególności w Prusach.

Książka *Złotnictwo sakralne Prus Królewskich*, przedłożona jako podstawa do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego, poprzedzona została szeregami studiów i opracowań. Żadne z nich nie stanowi gotowej części tej książki. Stanowią one samodzielne opracowania określonych tematów i zagadnień. Nie są prostym i bezpośrednim przygotowaniem przedłożonej rozprawy. W mojej niepublikowanej dysertacji doktorskiej (do druku podałem tylko część dotyczącą rozwoju formy monstrancji wykonanych w Toruniu w XVII i XVIII wieku, zob. załącznik 3, poz. 15) podjąłem gruntowne analizy i szerokie rozważania oraz próby interpretacji programów treściowych stosowanych w barokowych monstrancjach promienistych (słonecznych), dotyczące tematyki i symboliki eucharystycznej, chrystologicznej, mariologicznej, hagiograficznej. Rezultaty tych dociekań kilkakrotnie publikowałem (ważny artykuł monograficzny o jednej monstrancji z Grabowa, zob. załącznik 3, poz. 14; liczne noty katalogowe, ważne dla stanu badań, zob. załącznik 3, poz. 28, 65, 88, 102, 105, 120; także poz. 40, 44).

Rozprawa *Złotnictwo sakralne Prus Królewskich. Studium typologiczno-morfologiczne*, ukończona w końcu 2010 roku, jest więc rezultatem moich wieloletnich badań nad zasobami złotnictwa kościelnego w Polsce północnej. Została opublikowana w Wydawnictwie Naukowym UMK w Toruniu w 2012; t. 1 obejmuje właściwy tekst, liczący 462 stron, t. 2 liczący 398 stron zawiera łącznie 750 ilustracji (631 numerowanych, dodatkowo nienumerowane oddzielnie detale i fragmenty; ISBN 978-83-231-2857-1 oraz 978-83-60518-54-0). Analizami i interpretacją objąłem zarówno dzieła powstałe w ośrodkach złotniczych Prus Królewskich, jak i niezbyt liczne przedmioty obcego pochodzenia, znajdujące się na wyposażeniu kościołów pruskich. Te nieliczne importy kontrastują z wielką liczbą naczyń eksportowanych z Prus w głąb Polski, nie tylko do regionów sąsiednich, jak Kujawy, Mazowsze, ale także odległych, na Podlasie, do Małopolski wschodniej. Odmienne przy tym przedstawia się ta geografia oddziaływania pruskich centrów złotniczych: Toruń obsługiwał przede wszystkim regiony sąsiednie, Gdańsk oddziaływał bardzo daleko, wykorzystując w dużej mierze swe powiązania handlowe i renomę głównego ośrodka wytwórczego w zakresie

dóbr luksusowych w dawnej Rzeczypospolitej. Inne miasta złotnicze w Prusach odgrywały już mniejszą rolę, w tym Elbląg, ale także Braniewo i Malbork; charakterystyczna jest zarówno koncentracja wytwórczości w wielkich ośrodkach, ale zarazem funkcjonowanie szeregu mniejszych lub wręcz małych ośrodków wykonawczych, jak Brodnica, Chojnice czy miasta warmińskiego dominium kościelnego. Przedmiotem szczególnego zainteresowania badawczego były zagadnienia formalno-typologiczne (problematykę dekoracji i programów treściowych pozostawiam do odrębnego opracowania): uporządkowany został cały ogromny materiał zabytkowy, podzielony na grupy według kryterium typologiczno-funkcjonalnego, następnie scharakteryzowany i zinterpretowany zgodnie z chronologią.

Szczegółowo opracowane zostały trzy kluczowe zagadnienia: tradycjonalizm a nowatorstwo w zakresie omawianych przedmiotów liturgicznych, sprzęty i naczynia katolickie wobec protestanckich oraz Prusy Królewskie jako region artystyczny w zakresie złotnictwa. Obserwowane przeze mnie zjawisko wielości rozwiązań formalno-stylistycznych, występujących we współcześnie powstających dziełach, a wręcz w obrębie twórczości pojedynczych złotników, interpretuję jako świadomie realizowane zróżnicowanie dla ukazania odmienności funkcjonowania przedmiotów, celem manifestowania postaw ideowych zlecniodawców. Szczególnie wyraziście uwidacznia się to w przyjęciu dla niektórych rodzajów sprzętów (kielichy i garnitury ołtarzowe) nowatorskich rozwiązań importowanych z Italii, będących wyrazem gorliwości we wprowadzaniu reform trydenckich. Innym przejawem jest stosowanie nowatorskich form w kielichach, przy długotrwałym stosowaniu form tradycyjnych, gotyckich dla wytwarzania monstrancji i relikwiarzy, czyli sprzętów kwestionowanych przez reformatorów religijnych, co służyło polemice religijnej i manifestacyjnym podtrzymywaniu kultu eucharystycznego oraz czci oddawanej świętym i ich relikwiom.

Zdecydowana, wręcz przytłaczająca większość złotników czynnych w miastach Prus Królewskich była wyznania ewangelickiego (z dominacją ewangelików augsburskich nad reformowanymi). Nie przeszkadzało to w dostarczaniu naczyń kościelnych katolickim fundatorom. Wykonawcy w pełni dostosowywali się do oczekiwań odbiorców. Co więcej, już w mojej dysertacji doktorskiej sformułowałem hipotezę nie tylko o decydującej roli wyższych duchownych oraz środowisk zakonnych w formułowaniu nowych (lub modyfikowaniu zastanych) programów ikonograficznych dla monstrancji eucharystycznych, ale o możliwości powielania sformułowanych już programów przez samych złotników i proponowania ich

innym, mniej teologicznie przygotowanym zleceniodawcom. Problem w relacji katolicko-protestanckiej w przełożeniu na naczynia kościelne jest odmienny i dotyczy zadziwiającej konwergencji sprzętów służących obydwu konfesjom. Przesadne, a nawet w niektórych przejawach fałszywe jest bowiem często powielane przekonanie o skromności i powściągliwości w wyrazie formalnym sprzętów protestanckich wobec bogatych i przeładowanych katolickich. Owszem, bywa tak, ale często jest odwrotnie – spotykamy całkowicie gładkie kielichy katolickie lub bogato dekorowane ewangelickie, niczym wzajem się nie różniące przy zestawieniu z analogicznymi naczyniami przeciwnego wyznania. Kościoły obu wyznań posługują się tylko sobie właściwymi naczyniami, ale i w obrębie tych sprzętów zachowały się proste, oszczędnie zdobione monstrancje oraz dzbany na wino komunijne –odwrotnie – o bogatej, plastycznej dekoracji. Charakterystyczna dla naczyń kościelnych w Prusach Królewskich jest rezygnacja z ostentacyjnej ekspresji i bogactwa po stronie katolickiej oraz z programowej powściągliwości i surowości po stronie ewangelickiej (nie tylko luterańskiej, ale także kalwinistycznej).

Sprzęty kościelne są reprezentatywne dla całej, nie tylko sakralnej wytwórczości ośrodków złotniczych Prus Królewskich w zakresie stylu i budowy formy. To szczególnie ważne wobec nierównie gorszego zachowania przedmiotów świeckich. Obraz złotnictwa pruskiego formułowany jest z konieczności w dużej mierze na podstawie analizy przedmiotów liturgicznych, szczęśliwie – poza protestanckimi (te znane są dość dobrze na podstawie źródeł ikonograficznych) – zachowanych w reprezentatywnej ilości. Naczynia kościelne są zatem niezmiernie ważne dla odpowiedniego rozpoznania sposobów kształtowania formy wyrobów złotniczych. Tak szeroka prezentacja złotnictwa sakralnego umożliwia określenie regionalnej specyfiki sztuki złotniczej w Prusach Królewskich, odrębności wykonywanych tu przedmiotów, sformułowanie ich cech charakterystycznych.

Dorobek z zakresu badań nad złotnictwem i rzemiosłem artystycznym w Europie Środkowej

Pierwsza grupa prac w tym obszarze badawczym to publikacje na temat powiązań artystycznych złotnictwa pomorskiego, pruskiego z innymi regionami Rzeczypospolitej i krajami Europy Środkowej. W szczególności precyzyjnie określałem i konkretyzowałem wpływy południowo-niemieckie, zwłaszcza augsburskie oraz niderlandzkie i północnoniemieckie (zob. załącznik 3, poz. 8, 12, 80, 86, 107).

Druga grupa obejmuje opracowania dotyczące złotnictwa polskiego i ziem sąsiednich. Do nich zalicza się moja praca magisterska i opublikowany na jej podstawie artykuł (zob. załącznik 3, poz. 5), a także inne prace dotyczące złotnictwa śląskiego (zob. załącznik 3, poz. 33, 69) i polskiego (zob. załącznik 3, poz. 23, 27, 32, 40, 44, 64, 65, 68, 90, 94, 96, 110, 120, 121, 123).

Podejmowałem też istotne problemy złotnictwa europejskiego, zwłaszcza Europy Środkowej, sporadycznie w odniesieniu do sztuki średniowiecznej (zob. załącznik 3, poz. 17, 23, 24, 46, 78), przede wszystkim nowożytnej (zob. załącznik 3, poz. 17, 21, 36, 61, 76, 81, 84, 93, 105, 107, 119). Szczególne moje zainteresowanie budzą dzieła złotnicze sprowadzane do Polski, zamawiane przez polskich zleceniodawców za granicą, często u wybitnych złotników (w Augsburgu, Paryżu) i fundowane do kościołów w Rzeczypospolitej. Należą do nich takie realizacje, jak garnitury ołtarzowe z warsztatów paryskich w katedrze gnieźnieńskiej czy retabulum i sprzęty ołtarzowe sprawione do kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu, zrealizowane w Norymberdze. Zidentyfikowałem także grupę importowanych ostensoriów augsburskich i określiłem ich oddziaływanie na rodzimą wytwórczość złotniczą, co zostało zaakceptowane w literaturze przedmiotu.

Podejmowałem także problematykę dekoracji i ornamentu, zarówno w kluczowej kwestii oddziaływania w Gdańsku ornamentyki manierystycznej pochodzenia niderlandzkiego, jak również znaczenia graficznych wzorników ornamentalnych na przykładzie unikatowej serii sztychów poznańskiego złotnika (zob. załącznik 3, poz. 41, 85), a także innych dziedzin rzemiosła artystycznego (zob. załącznik 3, poz. 38, 68, 105).

Złotnictwo na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej stanowi istotny składnik polskiej kultury artystycznej i naszej tradycji kulturowej. Złotnicy, tutaj czynni, często będący przybyszami, żywo reagowali na zachodzące przemiany ideowe i artystyczne, tworzyli dzieła na wysokim poziomie technicznym i artystycznym, nie ustępujące realizacjom środkowo- i zachodnioeuropejskim. Sztuka złotnicza stanowi świadectwo szerokich powiązań transgranicznych i europejskiego charakteru naszej kultury. Wątki te przewijają się w moich badaniach.

Dorobek z zakresu badań nad sztuką i kulturą artystyczną w Prusach Zakonnych i Królewskich oraz tzw. Zachodnich (Westpreussen)

W tej grupie prac mieszczą się przede wszystkim opracowania dotyczące sztuk plastycznych w Prusach oraz aktywności zakonu krzyżackiego na polu architektury, sztuki i rzemiosła artystycznego (zob. załącznik 3, poz. 17, 28, 39, 60, 97, 103, 117).

Odrębną pozycję zajmują dwie publikacje poświęcone toruńskiemu ratuszowi, zwłaszcza jego przebudowie z pocz. XVII w. oraz ikonografii Torunia (zob. załącznik 3, poz. 52, 53 oraz 30, 57).

Pozostałe moje prace w tej grupie skoncentrowane są przede wszystkim na zagadnieniach konserwacji i restauracji zamku malborskiego w XIX i XX wieku, w tym na uwarunkowaniach ideologicznych tej aktywności (zob. załącznik 3, poz. 22, 87, 99, 100, 108).

Dorobek z zakresu badań nad sztuką sakralną i przestrzenią liturgiczną

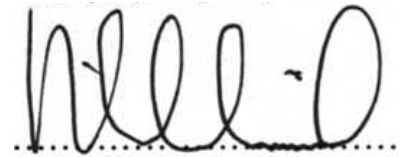
Prace należące do tej grupy publikacji są niezbyt liczne, wszakże uważam je za ważne dla podjętych przeze mnie nowatorskich badań nad przestrzenią liturgiczną na przykładzie kościołów toruńskich oraz kościoła zamkowego w Malborku (zob. załącznik 3, poz. 62, 67, 82, 89, 98). Dokonywałem rekonstrukcji dawnej dyspozycji przestrzennej, rozlokowania poszczególnych sprzętów i przedmiotów, poczynając od ołtarzy po relikwiarze, paramenty i naczynia kościelne, analizowałem i określałem ich znaczenie oraz funkcję w przebiegu liturgii. Badania te rzucają nowe światło na dawne kształtowanie wnętrza kościelnych, na zasobność dawnego inwentarza kościelnego, na kształt i funkcję przedmiotów sakralnych, na przestrzenny wymiar liturgii.

Dorobek z zakresu badań muzeograficznych

Dorobek w tej dziedzinie związany jest przede wszystkim z moją, bez mała trzydziestoletnią aktywnością muzealną. Przejawia się on w wielu wystawach, o czym informuję szczegółowo w zał. 6. Podejmowałem także refleksje i rozważania teoretyczne, dot. dziejów i współczesności muzealnictwa toruńskiego i pomorskiego (zob. załącznik 3, poz. 42, 47, 51,

56, 63, 73, 113, 116), wystawiennictwa i działalności upowszechnieniowej (zob. załącznik 3, poz. 37, 50, 54, 118)

Wyniki moich badań przedstawiałem na licznych konferencjach naukowych, krajowych i zagranicznych, których wykaz znajduje się w załączniku 4a.

A handwritten signature in black ink, consisting of several loops and a final flourish, positioned above a dotted horizontal line.